

UNIVERSITATEA DE VEST TIMIȘOARA
Facultatea de Litere, Istorie și Teologie

**Conceptul de *transformare* în gândirea politică
românească și maghiară din Transilvania
(1830-1848)**

– teză de doctorat –

REZUMAT

Coordonator științific:
Prof. univ. dr. Victor NEUMANN

Candidat:
Áron Kovács

Timișoara
2014

CUPRINS

CUPRINS	3
I. Introducere	4
1. Premise metodologice.....	5
2. Societate, economie și sferă publică.....	19
3. Istorie politică.....	50
II. Interpretările conceptului de transformare în textele politice românești din Transilvania din prima jumătate a secolului al XIX-lea	60
2.1. De la Supplex Libellus Valachorum la petiția lui Lemeni și Moga din 1842; conceptul de transformare în petițiile episcopale românești din Transilvania.....	60
2.2. Generația romantismului.....	77
2.3. Interpretarea culturcentrică a conceptului de transformare la George Barițiu.....	84
2.4. Ioan Rusu și A. din Ungaria: direcționarea transformării în direcția corectă prin crearea limbii literare.....	113
2.5. Simion Bărnuțiu și legătura conceptului de transformare cu dreptul natural.....	120
III. Transformarea conceptului de transformare în literatura politică maghiară din Transilvania (1830-1848)	135
3.1. Promotorul noilor idei: gazeta Erdélyi Múzeum a lui Döbrentei Gábor.....	136
3.2. Tipologia transformării: Méhes Sámuel: Despre cele trei sisteme politice diferite.....	141
3.3. Descrierea de călătorie a lui Bölöni Farkas Sándor ca un “manual” de politică modernă.....	145
3.4. Punerea în practică a ideilor transformării: opera Balítéletekről (Despre prejudecăți) a lui Wesselényi Miklós.....	151
3.5. Noile tipuri ale transformării: revoluții naționale și sociale în opera lui Wesselényi Szózat a magyar és szláv nemzetiség ügyében (Manifest în chestiunea naționalității maghiare și a celei slave).....	167
3.6. Teoria reformei și a evoluției societății în operele lui Kemény Zsigmond.....	179
3.7. Unitate socială și strădania reformiste în gândirea lui Kemény Dénes.....	190
IV. Concluzii	198
V. Surse primare	210
VI. Bibliografie generală	215
VII. Webografie	227

Aceasta teza de doctorat analizează conceptul de *transformare* în gândirea politica a românilor și maghiarilor din Transilvania în perioada 1830-1848. Am ales aceasta perioada pentru ca este sinonima cu primele încercări de reformare a sistemului social-politic transilvan de intelectualitatea romana și maghiara. Elita politica, puternic influențata de ideile liberale europene, își propune sa transforme societatea transilvăneana conform modelelor occidentale. Ei nu își doreau însa o revoluție care sa răstoarne sistemul social-politic existent, ci se pronunțau în favoarea unor reforme moderate care sa deschidă calea modernizării. Lucrarea este o analiza critica a surselor relevante pentru gândirea politica româna și maghiara. Ea abordează comparativ cele doua istoriografii și este o interpretare din perspectiva istoriei conceptuale.

Teza este structurată în trei capitole. Primul capitol își propune ca și obiectiv central contextualizarea discursului. În această parte introductivă am analizat premisele metodologice, istoriografia temei, istorie societății, economiei și sferei publice în Transilvania. Am alocat un spațiu însemnat clarificărilor teoretice ale problemelor de istorie conceptuala, importanța rescrierii istoriei în Europa Centrală și am definit modul, în care teza de cercetare își propune analiza conceptului de transformare ca și categorie analitică.

După introducerea și contextualizarea analizei urmează în al doilea și al treilea capitol istoria conceptului de *transformare* în perioada respectivă. Una despre interpretările conceptului de transformare în texte politice românești din Transilvania din prima jumătate a secolului 19-lea, și celelalte despre schimbarea conceptului de transformare în literatura politică maghiară din Transilvania.

Capitolul al doilea, referitor la interpretările conceptului de *transformare* în textele politice românești are cinci subcapitole, în care sunt analizate modul de utilizarea al conceptului de la Supplexul Libellus Valachorum până la perioada scriitorilor din anii patruzeci, adică George Barițiu, Ioan Rusu, un scriitor anonim – A. din Ungaria – și Simion Barnuțiu.

Punctul de plecare al acestui capitol este schimbarea radicală a ideilor despre transformarea, în cele patru petiții prezentate în capitolul dântai. Supplexul Libellus Valachorum folosește drept bază cadrele contractului social larg răspândit în acea vreme. Începuturile colaborării româno-maghiare sunt descrise în baza unei întâmplări preluate de la Anonymus, ceea ce servește totodată drept dovadă pentru deținerea de către români a drepturilor social-politice. Mai târziu, în decursul timpului, au fost introduse elemente greșite în practica dreptului schimbând treptat statutul juridic al românilor. Argumentație acestea rezultă că si transformarea e descris ca *repunere, restabilire în drepturi cei vechi*. In petiția din 1833-34, intelectualii romani au lăsat la o parte modelul contractului social și în locul lui au făcut apel la dreptul natural. Diferența este mai mare între petiția din 1837-38 înaintată de către ortodocși, față de petiția din 1842. Setul de termeni folosiți în petițiile din 1837-1838 și 1842 s-a schimbat chiar și în privința caracterului lor. Nu mai e vorba de

schimbare, repunere, ci de o transformare continuă. Ambele petiții atrag atenția asupra aplicării unor legi și ordonanțe deja existente iar obținerea acestui fapt nu mai este un scop în sine, ci un mijloc. În cazul documentului din anii 1837-38 se ivește posibilitatea îmbunătățirii condițiilor de viață ale clerului. Conform autorilor, aceasta va deschide calea spre răspândirea culturii și a moralității prin care scopul final al poporului „*fericirea trecătoare și eternă*” va deveni realizabil. În mod asemănător, acesta este concepută și petiția din 1842. Scopul luptei pentru resurse materiale concrete din acest document este dezvoltarea învățământului românesc prin care va fi deșteptată națiunea din somnul ei și va fi pus în acțiune geniul. Cezura conturată în folosirea conceptelor din petițiile din anilor 1837-1838 și din 1842 marchează o piatră de hotar între epoci. Folosirea termenilor legați de cultura, de morala, de progres și trasează legătura dintre ei lasă să se întrevadă deja influențele perioadei romantice.

În perioada următoare, G. Barițiu, S. Bărnăuțiu, I. Rusu, și A din Ungaria, triada limbă-cultură-morală determină interpretarea conceptul de “*transformare*”, ca o evoluția firească a națiunii. Scopul acesteia este realizarea fericirii poporului. Aceste idei încep să apară mai întâi în domeniile culturii, literaturii și învățământului, iar de la începutul anilor 1840 ele determină și politica de actualitate.

În cazul lui George Barițiu, putem afirma cu certitudine ca de la sfârșitul anilor '30 el este influențat de teoria literară a romantismului. Cazul lui e exemplul cel mai tipic în epoca. Triada limbă-cultură-morală și la el determină transformarea interpretată ca o evoluția firească a națiunii. Scopul acesteia este realizarea fericirii poporului. Aceste concepte încep să se ivească mai întâi în domeniile culturii, literaturii și ale învățământului, iar de la începutul anilor 1840 ele determină și politică de actualitate. Deși Barițiu dorește în multe privințe schimbări radicale – spre exemplu în chestiunile structurii statale a Transilvaniei sau a construcției societății – el rămâne până la capăt fidel Curții de la Viena. El consideră că persoana domnitorului și drepturile acestuia sunt intangibile. Autorul brașovean exclude chiar și posibilitatea practicării active a suveranității poporului. În sistemul său de valori aceasta nu poate fi niciodată un argument pentru revoluție sau insurecție. Cadrul expresiei folosite de Barițiu, *înaintare*, este unul național. El își imaginează progresul sau „*înaintarea*” fiecărei națiuni în parte cu ajutorul limbii, culturii și moralei. Relația dintre ele este determinată de manifestările conceptului de drept natural. De aceea, coabitarea lor este posibilă doar ca națiuni egale, precum în Elveția. Scopul politic al lui Barițiu este așadar, ca ordinea de stat a Transilvaniei să se modifice în așa fel încât românii să capete dreptul colectiv de reprezentanță. Aceasta este singura soluție pentru asigurarea „*înaintării*”.

În cadrul aceluiași capitol am analizat legăturile dintre conceptele limba literară și transformarea în percepția profesorului Ioan Rusu și un scriitor anonim, A. din Ungaria. În cazul lui Rusu cât și a lui A, –precum de altfel și al lui Barițiu, – transformarea este exprimată prin expresia

înaintare. La fiecare autor se resimte sentimentul stării de înapoiere al românilor. Ieșirea din această stare o văd în cultivarea limbii și, prin aceasta, în dezvoltarea culturii. O caracteristică importantă a expresiei *înaintare* este faptul că finalitatea ei se pierde în ceață, e lipsită de niște țeluri concrete. În cazul lui Rusu țelul este atingerea „*fericirii obștești*” și a „*bunăstării cetățenești*”, iar pentru A. ar însemna calea spre „*starea de fericire*” a națiunii. Efectul benefic asupra procesului de „*înaintare*” se poate realiza numai prin intermediul culturii, dar condiția acestuia este adaptarea limbii la condițiile clădite de culturii. Chestiunile strict lingvistice, precum alfabetul sau ortografia ajung în acest fel în strânsă legătură cu noțiunea politică de transformare. Prin elaborarea și modelarea limbii literare autorii modelează de fapt viitorul românilor.

Ultimul studiu de caz din capitolul aceasta analizează opera publicistică a lui Simion Bărnuțiu înainte de 1848. În centrul teoriei lui Bărnuțiu se află de asemenea limba. Aceasta, la el, se leagă de filosofia morală și de „*viața*” națiunii antropomorfizate în sensul că sentimentul morții națiunii a ajuns amenințător de aproape. Bărnuțiu găsește două sisteme instituționale în Transilvania care au sprijinit și au direcționat națiunea în direcție bună transformarea, fiind interpretată ca o *înaintare*. țelul final al acesteia fiind și la el înflorirea și fericirea națiunii. Aceste două instituții sunt biserica și școala, care joacă un rol cheie în răspândirea moralei și a culturii. Concepțiile sale practice și le formulează în baza acestora: asigurarea drepturilor colective, restabilirea Marelui Sinod al Bisericii Greco-Catolice și scoaterea călugărilor din învățământ.

În capitolul cel al treilea – *Transformarea conceptului de transformare în literatura politică maghiară din Transilvania (1830-1848)* –, e vorba despre discursul politic ungar în Transilvania în perioada respectiva. Capitolul începe cu o analiza gazetei *Erdélyi Muzéum*, editata de Döbrentei Gábor. Pe de o parte, această gazetă îndeplinește o sarcină de popularizare, răspândește noi informații. Pe de altă parte, prin prezentarea literaturii străine, prin popularizarea teoriei literaturii, prin publicarea criticilor se străduiește să contribuie cât mai mult la dezvoltarea literaturii. Ampla activitate desfășurată este în folosul națiunii ca să își atingă scopurile, ca transformarea să fie orientată într-o direcție bună. Conceptul de *transformare* este prezentat ca viața națiunii, descrisă prin *progres* și *creștere* și a rămas pe tot parcursul timpului între limitele culturii fără să fie extins asupra politicii de actualitate.

În cuprinsul acestui capitol am realizat mai multe studii de caz în cari am analizat conceptul de *transformare* în scrierilor mai multor intelectuali maghiari din secolul al XIX-lea. De exemplu scriitorul și editorul ardelean, Méhes Sámuel descrie acest concept prin expresia progresului. Acesta înseamnă și pentru el un act continuu, al cărui scop este creșterea educației cetățenești și apropierea de „*idealul rațiunii*”. În cartea „*Călătorie în America de Nord*”, Bölöni Farkas Sándor schiteaza un model în care revoluția pregătește *înaintarea*, progresul și cultura prin faptul că indică ca piloni de bază ai guvernării rațiunea și dreptul natural. După acestea se poate deschide calea dezvoltării

organice a națiunii. Punctul comun al acestor trei scrieri este că scriitorii au rămas în teritoriul teoriei și aceste lucruri nu au avut nici-o legătură directă cu politică actuală.

Wesselényi, asemenea contemporanilor săi, formulează în lucrarea sa *Balítéletekről* ideea, conform căreia transformarea este un proces firesc, natural percepută ca un progres, o înaintare. Acest model organic se opune în concepția sa revoluției, care vrea să împlinească de la un moment la altul niște schimbări radicale. El exclude revoluția dintre căile posibile de urmat, ca fiind prea sângeroasă și ineficientă pe termen lung. Wesselényi este primul intelectual care face legătura între teorie și practica. El analizează problemele sociale cu ajutorul filosofiei romantice și încearcă să găsească soluții practice pentru rezolvarea acestora.

Într-o altă carte scrisă zece ani mai târziu (*Szózat a magyar és szláv nemzetiség ügyében -Manifest în chestiunea naționalității maghiare și a celei slave*), Wesselényi Miklós afirmă ca principalul scop al societății trebuie să fie bunăstarea cetățeanului, atingerea stadiului de dezvoltare materială și spirituală. Această cale, la fel ca în *Balítéletekről*, este în strânsă legătură cu procesul extinderii de drepturi, dat fiind că extinderea de drepturi este o precondiție a atingerii scopului final. Adevărata diferență dintre cele două lucrări constă în apariția accentuată a noțiunii de revoluție. Atunci când prezintă în ce fel s-ar putea pune în practică concepțiile enunțate, scriitorul recurge la abordarea fiecărei posibilități a vreunui tip de revoluție, dându-și seama și de potențialul revoluționar pe care îl are naționalismul. Aceasta e scopul pentru care scriitorul renunță la politica asimilaționistă.

Pentru Kemény Zsigmond conceptul de transformare este sinonim cu evoluția firească a societății. Atunci însă când acest proces nu progresează în mod suficient, pot apărea tensiuni care poartă cu sine pericolul unor revoluții. Kemény își definește propriul concept de transformare în opoziție cu revoluția. Reforma înseamnă pentru el lichidarea înapoierii prin preluarea din străinătate a unor modele care se potrivesc „organic” națiunii. În acest context, el consideră posibilă accelerarea evoluției firești. La fel ca și la contemporanii săi, și la Kemény cultura capătă un rol cheie în evoluția pozitivă a transformării. Totodată, în *Kortekedés és ellenzerei (Agitație electorală și antidoturile acesteia)* el nu o naționalizează transformarea.

Modelul propus de Kemény Dénes este un amalgam interesant al modelelor lui Herder bazat pe limba maternă și cultură și al modelelor naționale bazate pe ideea de cetățenie. Dându-și seama de barierele concepției de transformare ale apartenenței la națiunea culturală, autorul transilvan se străduiește să le depășească. Deoarece consideră că interesele comune sunt slabe pentru a servi drept punți de legătură, încearcă să fundamenteze baza filosofică a unui naționalism paralel cu cel original. Acesta, deoarece autorul nu poate depăși cadrul modelului națiunii culturale, continuă să se bazeze pe limbă și cultură comună. Conceptul de transformare utilizat de autor se bazează așadar tocmai pe acest „*sentiment intranațional*”. Astfel, Kemény, în loc să separe conceptul de

transformare de cel de națiune, dorește să creeze un nou concept de națiune care să unească diferitele grupuri cultural-lingvistice în vederea „înaintării”.

Concluziile tezei de cercetare sunt:

1. Comparând Transilvania de la sfârșitul secolului al 18-lea – începutul secolului al 19-lea cu Europa Occidentală, tratată ca un punct de referință, în rândul intelectualității transilvane este conștientizată înapoierea principatului, ceea ce îi umple de frustrare.

2. Motivele acestei frustrări sunt identificate de către intelectualitate nu atât în situația politică, cât în factorii culturali. Atât printre gânditorii români, cât și printre cei maghiari se înrădăcinează ideea, conform căreia limba lor este improprie pentru descrierea lumii moderne, pentru cultivarea științelor, drept urmare, nu poate să fie nici un instrument al dezvoltării. Soluționarea situației a părut a fi la îndemână: prin adoptarea concepțiilor herderiene de teorie literară. Conform acestora, scriitorii, în măsura în care ei dezvoltă limba națională și creează opere originale, contribuie la declanșarea muncii creatoare a geniului și implicit la înălțarea națiunii antropomorfizate. Astfel, transformarea ajunge să fie conștientizată prima dată în domeniul culturii.

3. Pe lângă transformarea continuă imaginată ca o mișcare culturală, la nivel teoretic există în epoca respectivă și alte abordări, dar numai în nivel teoretic.

4. Wesselényi Miklós și episcopul Vasile Moga introduc o turnură radicală în folosirea conceptului de transformare prin faptul că și-au extins propriul lor rol dincolo de mișcările culturale.

5. Conexiunea dintre concepțiile politice concrete și conceptul de *transformare* apare la scriitorii români în legătura cu discuțiile pe marginea legii limbii din 1842. Prin scrierile apărute atunci, practic, autorii au preluat de la cler rolul reprezentanței politice.

6. Conexiunea dintre limbă, transformare și politică a influențat din mai multe puncte de vedere relațiile româno-maghiare din Transilvania din perioada tratată. Prin faptul că instrumentul transformării a devenit limba maternă și cultura clădite pe ea, s-a produs de fapt naționalizarea transformării. Acest fapt a îngreunat cu mult posibilitățile colaborării româno-maghiare, deoarece la nivel de concepte a devenit imposibil ridicarea sa deasupra naționalului. După formularea sa de la începutul anilor 1840, devine o problemă centrală găsirea acelei modalități de a împăca naționalismul herderian de tip cultural și conceptul de *transformare* conceput pe baza gândirii sale și multiculturalitatea societății transilvane.

7. Conceptul de *transformare* formulat între anii 1830-1848 se bazează pe continuitate, a cărei întrerupere ar cauza dezarmonie între națiune și condițiile – instituții, legislație – care o înconjoară, și dispariția posibilității recurgerii la revoluție. Unii autori își scriu lucrările *expressis verbis* împotriva revoluției, iar la alții se poate deduce faptul, că se feresc de izbucnirea unor

asemenea mișcări.

ținând cont de toate acestea, putem afirma, că lucrările analizate din perioada dintre 1830-1848 – spre deosebire de rezultatele anterioare ale istoriografiei acestei teme, – în primul rând de cele ale istoriografie marxiste și protocroniste – nu au menirea de a pregăti revoluția, chiar dacă multe din elementele acestui concept de *transformare* au contribuit la izbucnirea ei.

Cuvintele cheie: transformare, Transilvania, istorie conceptuală